

Галько Л. Р.

Тернопольский национальный экономический университет

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ВЕКТОРЫ РАЗВИТИЯ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫХ ВЫЗОВОВ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА

Резюме

В статье исследована роль высшего образования в формировании интеллектуального капитала страны и обеспечения экономического роста. Определены тенденции реформирования национальной системы высшего образования в контексте евроинтеграционных процессов и гармонизации отношений с рынком труда. Предложены стратегические векторы развития высших учебных заведений Украины, внедрение которых усилит конкурентоспособность национальной системы высшего образования в глобальном образовательно-научном пространстве.

Ключевые слова: высшее образование, высшие учебные заведения, единое образовательное пространство, интеграция, глобализационные вызовы, образовательные реформы, университетская автономия, академическая свобода.

Halko L. R.

Ternopil National Economic University

STRATEGIC VECTORS OF HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT DEVELOPMENT OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION CHALLENGES OF MODERN EDUCATIONAL SPACE

Summary

The article is concerned with research on the role of higher education in formation of country's intellectual capital and ensuring economic growth. Trends of reforming the national system of higher education in the context of European integration processes and harmonize relations with the labor market are defined. Strategic vectors of higher educational establishment development of Ukraine, introduction of which will strengthen the competitiveness of the national system of higher education in the global education and research space are offered.

Keywords: higher education, higher educational establishments, unified educational space, integration, globalization challenges, education reform, university autonomy, academic freedom.

УДК 338.48-6:502/504(477)

Голуб М. О.

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ

Охарактеризовані різні підходи щодо визначення потенціалу в цілому. Окреслені рівні туристичного потенціалу. Визначені специфічні ознаки поняття «екотуристичний потенціал». Проаналізовано основні підходи до розуміння ресурсів потенціалу екологічного туризму. Досліджено критичні погляди щодо розвитку екотуризму в особливо охоронюваних об'єктах природно-заповідного фонду.

Ключові слова: екотуристичний потенціал, ресурси екологічного туризму, об'єкти природно-заповідного фонду, принципи екотуризму, природні та антропогенні ландшафти.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку туризму в Україні вагомим фактором стають виявлення й оцінка екотуристичного потенціалу регіонів України, у результаті якої можна розробити стратегії розвитку депресивних областей України за рахунок не тільки внутрішнього, а і в'їзного туризму. Так, згідно з дослідженнями Асоціації подорожей та торгівлі, Вашингтонського університету імені Джорджа Вашингтона та консалтингової компанії Xola [1] було встановлено, що у 2012 році витрати туристів на екологічний туризм становить близько 28 млрд доларів США. Дослідження було повторено в 2013 і виявили, що темпи зростання цієї галузі становить 195% протягом двох років [1]. Актуальним постає питання визначення потенціалу екологічного туризму в різних регіонах України для збільшення туристичного потоку та становлення більш інтенсивного розвитку економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання потенціалу розвитку екологічного туризму є предметом постійних дискусій як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Значний внесок у вирішення окремих аспектів оцінки розвитку внесли, О. Дмитрук [2], О. Козловский та В. Борисюк [3], В. Гетьман та О. Кузьменко [4], Р. Шарплей [5], М. Ханей [6] та ін.

Постановка завдання. Автор ставить перед собою задачу окреслити специфічні ознаки екотуристичного потенціалу за допомогою аналізу праць вчених, а також визначити цей потенціал в Україні.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На сучасному етапі розвитку екологічного туризму існує проблема визначення потенціалу. У наукових працях більшість вчених у своїх дослідженнях використовують методи анкетування

та опитування, але в оцінці потенціалу екологічного туризму треба враховувати не тільки суб'єктивні показники, а також використовувати кількісні показники, які мають об'єктивний характер. Отже, проблема визначення специфіки поняття екотуристичного потенціалу та оцінка ресурсів показників цього потенціалу в Україні так і не була розглянута.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є вивчення змісту поняття потенціалу в цілому та в конкретному випадку з екологічним туризмом, а також визначення ресурсів для розвитку екотуристичного потенціалу України.

Виклад основного матеріалу. Сучасна економічна наука активно використовує термін «потенціал» та поєднує його з іншими термінами. Першочергове, як вказує вчений О. Ворсовський [7, с. 8], економічна наука запозичила цей термін з фізики, де він означає кількість енергії, яку накопичила система і яку вона спроможна реалізувати в роботі.

Вчений І. Русев [8, с. 80] зробив акцент на тому факті, що зараз словосполучення, в яких термін «потенціал» використовується як терміноутворююче слово, зустрічаються дуже часто у науковій літературі. Однак вчений зазначає, що різні автори трактують цей термін на власний розсуд, надаючи йому певні ознаки, які характерні у той чи іншій ситуації.

Отже, зміст терміну «потенціал» має складний характер, сутність якого треба детально вивчити, а також надати певні ознаки потенціалу саме в туристичній діяльності. Основні визначення представлені на рисунку 1.

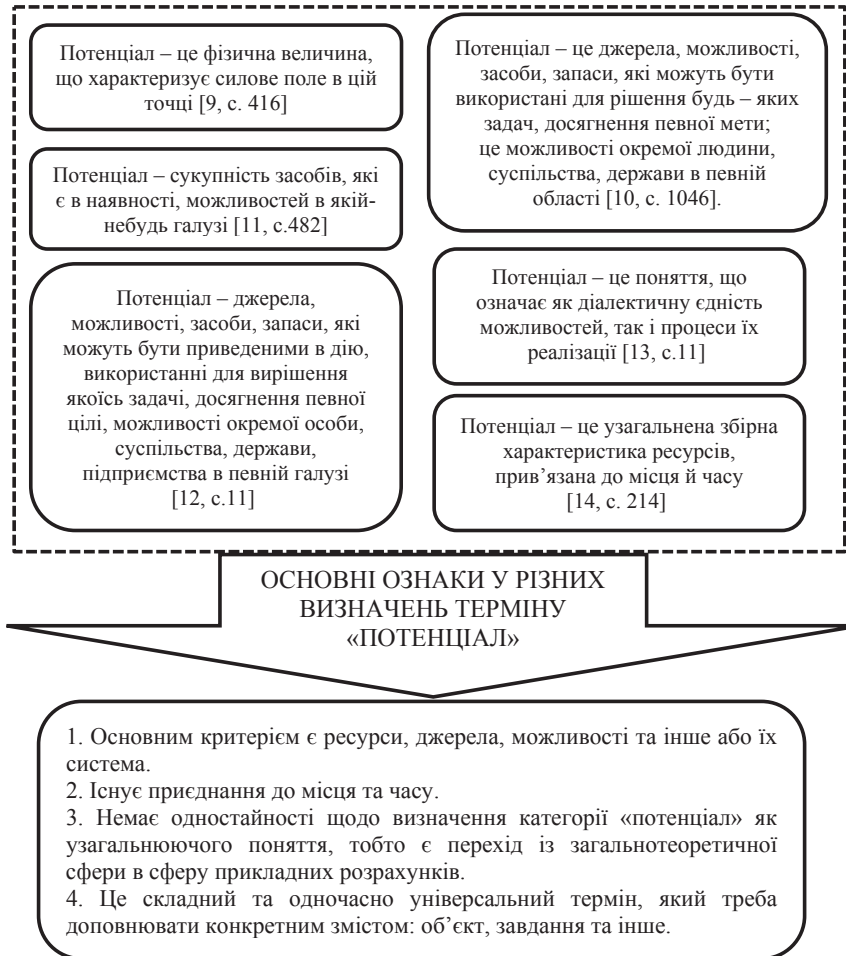

Рис. 1. Трактатування терміну «потенціал»

Тобто можна зазначити, що для визначення туристичного потенціалу необхідно брати до уваги основні ознаки, які були визначені різними вченими, які вивчали термін «потенціал». Для визначення туристичного потенціалу І. Русев [8, с. 81] пропонує окреслити завдання, які ми пропонуємо для вирішення проблеми, через відповідні прикметники (наприклад туристичний чи екотуристичний потенціал), а також об'єкт через відповідні додатки (наприклад, потенціал Харківської області).

Туристичний потенціал, за І. Русевим [8, с. 82], – це сукупність приурочених до цього об'єкта (території) природних і рукотворних тіл та явищ, а також умов, можливостей і засобів, придатних для формування туристичного продукту та здійснення відповідних турів, екскурсій, програм. Можна стверджувати, що це визначення дає багатоаспектну характеристику туристичному потенціалу, але у той же час існує великі недоліки у надмірних узагальненнях, що може спричинити непорозуміння сутності терміну.

На думку автора статті, більш уточнюючим визначенням, яке було наведено авторським колективом П. Коваль, Н. Алешугіна, Г. Андреева та інші [15]. На думку авторів [15], туристичний потенціал – містке поняття, що охоплює сукупність природних, етнокультурних та соціально-історичних ресурсів, а також наявної господарської і комунікаційної інфраструктури території, що служать чи можуть служити передумовами розвитку певних видів туризму. Ці поняття дозволяють розглядати туристичний потенціал на трьох рівнях: макро-, мезо- та мікрорівні (рис. 2).

Узагальнюючи вищезазначені підходи до оцінювання туристичного потенціалу, ми можемо констатувати, що він розглядається як ресурсний потенціал певної території, який повинен бути використаний максимально ефективно, відповідально та оптимально з точки зору ресурсів.

Зарубіжні вчені, наприклад М. Ханей [6], проводять оцінку екотуризму з точки зору економічних та культурних наслідків на місцевих жителів, а також на екологічну систему дестинації. Недоліком такого методу є відсутність просвітницького аспекту, який відіграє не менш важливу роль у розвитку екологічного туризму.

Р. Шарплей [5] оцінив потенціал екологічного туризму шляхом проведення соціологічного опитування, в результаті якого була розроблена ієрархія потреб, яким віддають перевагу на екологічному відпочинку. Хоча у своїх дослідженнях вченого в якості респондентів виступали експерти з економіки, туризму, екології тощо, необхідно враховувати суб'єктивний характер оцінки. Тому в процесі оцінювання потенціалу екологічного туризму треба враховувати не тільки суб'єктивні показники,

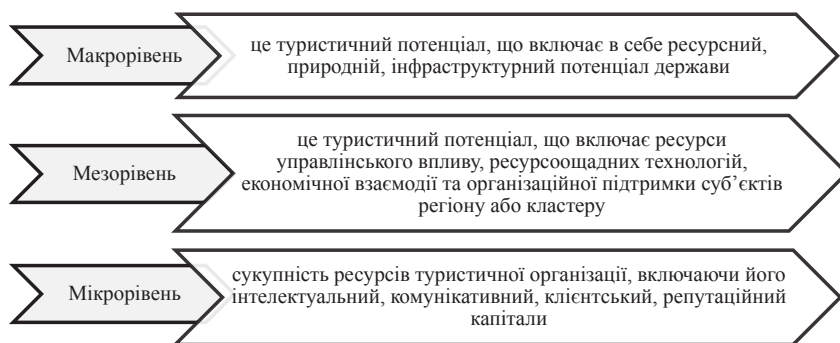

Рис. 2. Рівні туристичного потенціалу

а також використовувати кількісні показники, які мають об'єктивний характер.

Що стосується вітчизняних вчених, питанням екотуристичного потенціалу найбільш детально займався О. Дмитрук [2]. У свою чергу, вчений під екотуристичним потенціалом певної природо-господарські чи природоохоронні території розуміє сукупність всіх приурочених до неї природних і антропогенних об'єктів, явищ, властивостей, засобів, можливостей та умов, придатних для формування екотуристського продукту та здійснення відповідних турів, екскурсій, програм тощо.

Усю множину елементів, з яких складається екотуристичний потенціал, на думку О. Дмитрука [2], доцільно розділити на дві підсистеми:

- природні та антропогенні ландшафти та їх компоненти;

- засоби, умови та можливості здійснення екотуризму [2].

Тим не менш автор статті вважає, що не всі структурні елементи підсистем, які були охарактеризовані О. Дмитруком [2], можуть бути додані до поняття «екотуристичний потенціал». По-перше, у визначенні окреслене завдання не відповідає меті екологічного туризму. Тому його доцільно доповнити просвітницькою ознакою.

По-друге, спираючись на основні принципи екологічного туризму, які вперше були виявлені Міжнародним екотуристичним співтовариством [16], можна стверджувати, що головною метою таких подорожей є знайомство з природою, а також з місцевими звичаями і культурою. Отже, стверджувати, що до складу підсистеми «Природні та антропогенні ландшафти та їх компоненти» може входити садибно-паркові комплекси, зразки ландшафтної архітектури є не зовсім вірним. Окрім цього, природознавчі та історико-краєзнавчі музеї можуть бути тільки спонукальним фактором, який використовується для демонстрації екологічних принципів, але ніяк ні ресурсом для розвитку екотуризму.

Однак що стосується підсистеми «Засоби, умови й можливості здійснення екотуризму», то сформовані елементи відповідають основним принципам екологічного туризму, тому їх доцільно використовувати при оцінці екотуристичного потенціалу. До них належать екотехнологічні види транспорту, екотехнологічні об'єкти розміщення туристів, екотехнологічне спорядження, екологічно чисті продукти

харчування, а також дидактичні, екоосвітні, просвітні, виховні та інші інформаційні та екорекламні матеріали.

Вчені О. Козловський та Б. Борисюк [3, с. 68] визначили основні види екотуристичної діяльності, що є можливими і доцільними в межах певних господарських та природоохоронних територій, та відповідні еколого-туристичні продукти, послуги, товари. Найпоширенішими серед них є: спеціальні екологічні маршрути та екокультурні тури; екскурсійні послуги, у тому числі екскурсії

екологічними, пейзажними, природничими тощо стежками; подієвий туризм, пов'язаний з екологічною тематикою; екологомісткі інтелектуально-освітні та консультаційні послуги тощо.

Однак варто зазначити, що вчені надали екотуризму окраску комерційного туризму з екологічним змістом. Так, вони визначають екотуристичні послуги і транспортне перевезення, і прокат спорядження, і рекламно-інформаційні послуги (буклети, продаж екоспрямованої кіно-, аудіо- та фотопродукції) та ін. Це ствердження не є вірним, тому що основною метою екологічного туризму є гармонійне поєднання відповідального відпочинку зі збереженням природи, а не отримання прибутку від продажу товарів.

Одним із головних ресурсів для розвитку екологічного туризму, який майже неможливо штучно зробити, а кількість їх обмежена, є об'єкти природно-заповідного фонду, наявність значної кількості яких в Україні є безумовною перевагою (рис. 3).

Після аналізу динаміки змін площі земель об'єктів природно-заповідного фонду України можна стверджувати, що потенціал екологічного туризму в Україні з кожним роком зростає, тому що, згідно з даними Статистичного збірника «Регіони України» [17, с. 267], один із головних екологічних ресурсів має позитивну динаміку збільшення площі об'єктів природно-заповідного фонду. Вищезазначена динаміка відіграє важливу роль на сучасному етапі розвитку економіки України, тому що розвиток екологічного туризму може стати альтернативним шляхом підвищення рівня економіки у депресивних регіонах. Крім того, важливість розумного використання природних ресурсів спричинено ще й тим фактом, що зараз економіка України не має можливості інвестувати великі суми.

Так, у 2013 році спад промислового виробництва спостерігався у 17 регіонах і в цілому по Україні падіння становило 4,3%. Обсяги капітальних інвестицій у промисловість у 2013 році зменшилися у 21 регіоні і в цілому по Україні –

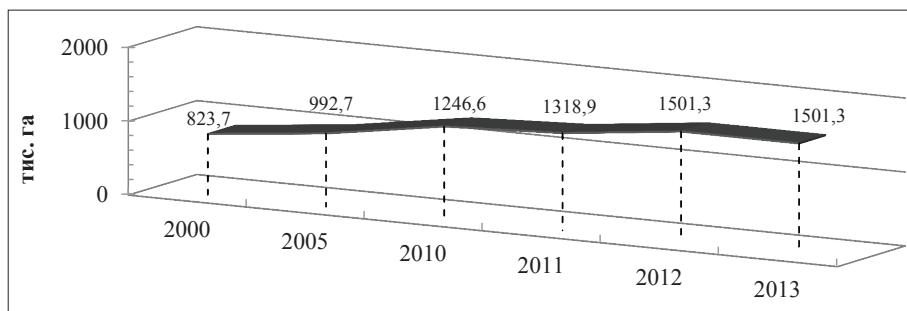

Рис. 3. Площа земель об'єктів природно-заповідного фонду України

на 11,1%, а абсолютний приріст прямих іноземних інвестицій становив близько 3,1 млрд доларів США, що на 1,9 млрд доларів США менше показників 2012 року. У 2013 році обсяги експорту товарів зменшилися у 17 регіонах і по Україні – на 8%. У січні-травні 2014 року соціально-економічний розвиток більшості регіонів характеризувався спадом промислового виробництва; зменшенням інвестиційних ресурсів; скороченням обсягу експорту товарів, виконаних будівельних робіт; значним уповільненням приросту реальної зарплатної плати. Фінансова криза, значно вплинула на структуру туризму та туристичні можливості окремих регіонів. Події 2014 року фактично зупинили низку туристичних потоків у такий регіон, як Автономна Республіка Крим, зменшилися усі туристичні потоки і в інших регіонах України. Події, пов'язані із проведенням антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей, та нестабільність, яка поширюється з цих регіонів на інші південно-східні області, утримує населення від поїздок [18].

Отже, спочатку треба зрозуміти зміст поняття об'єктів природно-заповідного фонду. Як зазначили вчені О. Козловський та Б. Борисюк [3, с. 80], з метою збереження природних комплексів, унікальних або еталонних природних об'єктів які мають особливу екологічну, історичну та естетичну цінність, деяким територіям (акваторіям), надано статус таких, що охороняються. На більшості таких територій наявні рекреаційні зони, у яких, проте, не допускається збирання лікарських рослин, використання моторних човнів, порушення звукового режиму тощо.

Однак вчений В. Борейко [19, с. 35] застерігає від розвитку екологічного туризму на об'єкти природно-заповідного фонду. Свою думку він підкріплює наступними аргументами. По-перше, він вважає, що місцевому населенню не сподобається, коли на їхню землю приходять туристи, які приносять з собою чужорідне вторгнення. У результаті вони можуть втратити культурні цінності, відбудеться комерціалізація життя місцевого населення. Вчений вважає, що більшість прибутку від туризму не доходить до місцевого населення, його привласнюють комерційні організації. Більше того, В. Борейко стверджує, що заможні іноземні туристи можуть побачити свої економічні інтереси та купити місцевий бізнес.

Автор статті не згоден з ствердженням В. Борейко. Вчений отожднює поняття «масовий» та «екологічний» туризм, тобто всі основні принципи екотуризму, які направлені на збереження природи, екологічну освіту людей, охорону соціо-культурного середовища та участь місцевих

жителів і отримання ними доходів від туристичної діяльності, він зводить нанівець. Наприклад, у своїй роботі В. Борейко [19, с. 29] наводить приклади недбалого ставлення туристів. Так, у філіалі Українського степового заповідника Камені могили під колесами екскурсійних автобусів, від рук людей, під час викошування трави гинуть рідкісні види змії. Іншим прикладом вчений вважає Дніпровсько-Орельський заповідник, де на місцях туристичних маршрутів припинили жити орлани. Але до цього призводить не екологічний туризм, а саме масовий, коли на першому місці стоїть не природа, а розваги. Екскурсії, які проводяться, екологічно марковані, що мінімізує рівень впливу на навколишнє середовище. Більш того, еко туристи не тільки спостерігають за природою, більшість з них активно налаштовані допомогти у її збереженні: чи то фінансово, чи власними силами. Скептичне ставлення до розвитку екологічного туризму на територіях з особливим статусом охорони мають також вчені В. Гетьман та О. Кузьменко [4, с. 33], які помилково відносять до екологічного туризму такі види: полювання, підводне плавання з аквалангом, рибальство, скелелазіння, стрибки з прив'язаним тросом тощо. Ці види не тільки заборонено використовувати на території ООПТ, крім того вони суперечать принципам екологічного туризму.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, можна зробити висновок, що негативне ставлення деяких вчених до розвитку екологічного туризму, зокрема на територіях з особливим статусом охорони, відбулося за відсутності чіткого визначення основних видів та принципів екологічного туризму в Україні. Ця проблема може спричинити загальмування розвитку екотуризму, через що потенціал територій значно зменшується. На багатьох територіях екологічний туризм може стати галуззю національного господарства, являючи собою конкурентоспроможну альтернативу господарській діяльності, яка руйнує природу.

На сьогодні в усьому світі вже визнана вага роль екотуризму в збільшенні не тільки фінансових надходжень для місцевих бюджетів та забезпеченні прямих економічних вигод для місцевого населення, зокрема у створенні робочих місць, а і поліпшенні стану навколишнього середовища. Україна має великі природні території. На жаль, до цього часу розвиток екотуризму в країні відбувався переважно на самодіяльному рівні. Популяризація екотуризму допоможе зберегти природну красу унікальних територій. Вивчення досвіду зарубіжних країн дасть змогу розкрити потенціал екологічного туризму в Україні.

Список літератури:

1. The George Washington University and Adventure Travel Trade Association. (2013). Adventure Tourism Market Study 2013 [Internet resource]. – Access mode : <http://files.adventuretravel.biz/docs/research/adventure-tourism-market-study-2013-web.pdf>.
2. Дмитрук О.Ю. Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу. – К. : Альтерпрес, 2004. – 192 с.
3. Козловський О.Ю., Борисюк Б.В. Екологічний туризм : навчальний посібник. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 202 с.
4. Гетьман В.І., Кузьменко О.В. Проблеми розвитку екологічного туризму на територіях з особливим статусом охорони // Социально-экономические, экологические и гуманитарные проблемы развития туристического бизнеса : сб. науч. тр. / Донецкий ин-т турист. бизнеса ; Редкол.: Конищева Н.И. и др. – Донецк, 2003. – С. 31-39
5. Sharpley R. Ecotourism: a consumption perspective / R. Sharpley // Journal of Ecotourism, № 5, 2006. – P. 7-22.
6. Honey M. Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise? (Second ed.). – Washington DC : Island Press, 2008. – 568 p.
7. Ворсовський О.Л. Теоретико-методологічні основи інвестиційного потенціалу підприємства // Інвестиції: практика та досвід. – 2007. – № 15. – С. 8-11.
8. Русев И.Т. Основы экотуризма. – Одесса, 2004. – 298 с.
9. Ожегов С.И. Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. – Изд. 4-е, доп. – М. : ИТИ Технологии, 2006. – 944 с.

10. Великий тлумачний словник української мови / Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.
11. Малый экономический словарь : Под ред. А.Н. Азриляна. – М. : Институт новой экономики 1997. – 1088 с.
12. Хомяков В.І., Бакулін І.В. Управління потенціалом підприємства. – К. : Кондор, 2007 – 400 с.
13. Отенко И.П. Методологические основы управления потенциалом предприятия. Научное издание – Харьков : Изд. ХНЭУ, 2004 – 216 с.
14. Абалкин Л.М. Диалектика социалистической экономики – М., 1981. – 351 с.
15. В'їзний туризм : навчальний посібник / Авторський колектив: Коваль П., Алешугіна Н., Андрєєва Г. та ін. – Ніжин : Видав. Лук'яненко В., 2010. – 304 с.
16. The International Ecotourism Society's website. [Internet resource]. – Access mode : <http://www.ecotourism.org/what-is-ecotourism>.
17. Статистичний збірник «Регіони України». Частина 1. Державна Служба Статистики, Київ, 2014. – 299 с.
18. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» № 385 06.08.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-p>.
19. Борейко В.Е. Троянский конь экотуризма: смерть для заповедной природы. – Киев : Киевский эколого-культурный центр, 2010. – 116 с.

Голуб М. А.

Харьковский национальный экономический университет имени Семена Кузнеця

НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ПОТЕНЦИАЛА ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ТУРИЗМА

Резюме

Охарактеризованы различные подходы к определению потенциала в целом. Обозначены уровни туристического потенциала. Определены специфические признаки понятия «экотуристический потенциал». Проанализированы основные подходы к пониманию ресурсов потенциала экологического туризма. Исследованы критические взгляды по развитию экотуризма в особо охраняемых объектах природно-заповедного фонда.

Ключевые слова: экотуристический потенциал, ресурсы экологического туризма, объекты природно-заповедного фонда, принципы экотуризма, природные и антропогенные ландшафты.

Holub M. O.

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

SCIENTIFIC APPROACH TO DETERMINATION OF THE ECOTOURISM POTENTIAL

Summary

Different approaches to the definition of potential were characterized. Levels of tourism potential were indicated. The specific features of the concept of ecotourism potential were identified. Main approaches to understanding the development of eco-tourism potential resources were analyzed. The critical views on the development of eco-tourism were analyzed.

Keywords: ecotourism potential of eco-tourism resources, objects of natural reserve fund, principles of ecotourism, natural and man-made landscapes.

УДК 94(477)"1960/1980":656.13:331.5

Горбань А. В.

Київська державна академія водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного

ТРУДОВІ РЕСУРСИ АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ УКРАЇНСЬКОЇ РСР (1960–1980 РР.)

Досліджено розвиток кадрового потенціалу та особливості соціально-побутового забезпечення працівників автомобільного транспорту. Проаналізовано систему підвищення фахової кваліфікації працівників галузі. Досліджено заходи галузі, які здійснювалися для підтримки належного рівня матеріального та морального заохочення працівників, покращення соціально-побутових умов їх праці.

Ключові слова: автомобільний транспорт, кадрові ресурси транспорту, фахова підготовка автомобілістів.

Постановка проблеми. Важливим елементом розвитку автотранспортної галузі республіки стало підвищення рівня її трудового потенціалу. На автотранспорті була задіяна значна частина всіх працівників транспортного комплексу України. В галузі здійснювалися заходи з підтримки належного рівня матеріального та морального заохочення працівників, покращення соціально-побутових умов їх праці. Разом з тим автотранспортним підприємствам доводилося брати участь

у вирішенні масштабних економічних завдань в умовах не тільки суперечливого стану матеріально-технічної бази галузі та автомобільних доріг України, а й постійних ускладнень щодо забезпечення трудовими ресурсами, підтримання належної стабільності кадрів та підвищення їх фахового рівня.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми підготовки кадрів автомобільного транспорту, їх соціально-матеріального забезпечення не були